

Ondrej
Marchevský

Prešovská univerzita
v Prešove

P. I. Novgorodcev o prínose Immanuela Kanta v oblasti morálnej a sociálnej filozofie¹

*„Kant objavil zázraky a tajomstvá, ktoré nie sú
menšie než tajomstvá nekonečného vonkajšieho sveta.“*

P. I. Novgorodcev

*„Obsah politickej teórie mu bol v značnej miere
našepkaný dominantnými učeniami epochy.“*

P. I. Novgorodcev

Byť pomyselnou spojnicou medzi našimi skúmaniami realizovanými už v minulosti a bádateľským zámerom v horizonte budúcnosti by bolo možné určiť ako prvý zo zámerov predkladanej štúdie. S minulosťou spája prácu niekoľkoročný záujem o štúdium ruských reflexií o tvorbe Immanuela Kanta. Do budúcnosti hľadáme so zámerom pokračovať v kritickom štúdiu týchto vzťahov, vzťahov plných inšpirácií, no aj silných tenzií, často prerastajúcich aj do otvoreného odporu.

Mimoriadne podnetným materiálom pre toto kritické štúdium v uvedenom horizonte budúcnosti je jeden z výstupov vydateľského projektu „Russkij put“ („Ruská cesta“), venovaný práve Immanuelovi Kantovi. Ten vystupuje vo vzťahu ku Kantovi, no aj iným mysliteľom, spisovateľom a spoločenským dejateľom optikou *pro et contra*.²

¹ Príspevok je súčasťou riešenia grantovej úlohy VEGA 1/0880/17 „Filozofia dejín v osvietenstve: Dejiny ako fundamentálny moment sebainterpretácie človeka v kontexte filozofie 18. storočia“.

² Samotnú optiku *pro et contra* by bolo možné v krátkosti predstaviť takto: pre moment *pro* by bolo možné povedať, že by šlo o názory vzťahujúce sa na autora a odkaz jeho persóny, ktoré by označovali jeho tvorbu za hodnú nasledovania, inšpiratívnu; moment *contra* by poukazoval na dôvody kritizovateľnosti tvorivých výsledkov, ide o snahu identifikovať nedostatky tvorby či dokonca dôvody zatratenia určitého tvorivého výkonu. Osnovateľom koncepčných východísk tohto projektu je D. K. Burlaka. Bližšie pozri Burlaka, D. K.: Serija «Russkij put: pro et contra» kak metod sistematizacii i rasprostraneniia gumanitarnogo znanija. In *Vestnik Rossijskogo gumanitarnogo naučnogo fonda*, 2012, 17, (3), s. 212-218; Burlaka, D. K.: Russkij Put: ot sovokupnosti fragmentov k sisteme. *Vestnik Rossijskogo gumanitarnogo naučnogo fonda*, 5, (3), 1999, s. 5-10; Burlaka, D. K.: Russkij put. In D. K. Burlaka – A. A. Grjkanov – A. A. Jermičev (Eds.). *N. A. Berdjaev: pro et contra*. Sankt-Peterburg: Izdatelstvo Russkoj Chrištianskoj gumanitarnoj akademii, 1994, s. 5.

Naším zámerom je predstaviť intencie tohto vydavateľského projektu v širších rámcoch, následne ho predstaviť v kontexte ruských reflexií o Kantovi a v ťažiskovej miere predstaviť jeden z prejavov takýchto reflexií prostredníctvom Pavla Ivanoviča Novgorodceva.³

Vydavateľský projekt *Russkij put'* je od svojho počiatku v roku 1994 realizovaný v niekoľkých fázach. Jeho spoločným menovateľom je snaha predstaviť vybrané osobnosti, ich tvorbu a vybrané problematiky ruskou optikou a v zornom poli intelektuálnej tradície tejto proveniencie. V prvej fáze išlo o zachytenie tenzií v ruskej filozofickej kultúre a filozofickom myslení. Problematicizovaný bol napr. N. A. Berďajev. Veľké postavy umeleckej kultúry a spoločenského života ako Puškin, Lermontov či Nabokov boli spracované v druhej fáze.

Následnou tretou fázou boli podchytení veľkí štátnici, cári od Petra I. po Mikulaša II. V štvrtej fáze sa predmetom záujmu stávajú západní myslitelia, počínajúc pomerne netradične od F. Nietzscheho. Práve do tejto fázy spadá aj záujem o spracovanie antológie venovanej Kantovi. V podobe vízie je formulovaná piata fáza, ktorej zámerom je venovať sa témam ako osud, smrť, sloboda ako osobitým filozofickým problémom v ruských reflexiách.

V nasledujúcom kroku považujeme za vhodné stručne predstaviť štruktúru skoro tisícstranovej antológie prác, ktoré spomínanou optikou *pro et contra* nazerajú na Kantovu tvorbu. Je pozoruhodné, že antológia zámerne neobsahuje mimoriadne známe práce venované Kantovi. Nemožno tu nájsť napríklad práce B. N. Čičerina, jedného z najvýznamnejších komentátorov Kanta v 19. storočí (nosne jeho praktickej filozofie). Antológia je zostavená so zámerom predstaviť názory tých autorov, ktorých tvorba nie je veľmi známa či je skoro úplne zabudnutá, no je mimoriadne podnetná a aktuálna. Medzi takýchto autorov patrí aj ruský symbolista začiatku 20. storočia Andrej Belyj.⁴

Ak hovoríme o výbere a tvorbe obsahu tejto antológie, ktorá bola zostavená A. I. Abramovom a V. A. Žučkovom, považujeme za potrebné poznamenať, že istou výnimkou sú tu prednášky prednesené pri príležitosti 100. výročia úmrtia Kanta v decembri 1904 pred Moskovskou psychologickou spoločnosťou a publikované v prvom čísle *Voprosy filosofii i psichologii* v roku 1905. Sú výnimkou v tom zmysle, že sú známe a ich významnosť nie je nikým spochybňovaná. Sú natoľko

³ Rus. Павел Иванович Новгородцев (1866 – 1924), právny vedec a filozof, profesor Katedry encyklopédie práva a dejín filozofie práva Moskovskej univerzity. Bol členom strany tzv. kadetov (rus. Конституционная Демократическая партия – Konštitučná demokratická strana alebo tiež Strana ľudovej slobody). V emigrácii v rokoch 1922 – 1924 viedol Ruskú právnickú fakultu pri pražskej univerzite. Počas pražského exilu zomiera.

⁴ Podrobnejšie pozri: Belyj, A.: Kriticism i simvolizm. Po povodu stoletija so dnja smerti Kanta. In A. I. Abramov – V. A. Žučkov (Eds.). *Kant: pro et contra*. Sankt-Peterburg: Izdatel'stvo Russkoj Christianskoj gumanitarnoj akademii, 2005, s. 555–564.

zásadné pre formovanie ruského štúdia Kanta, ako to vo vstupnom slove k tejto antológii uvádza Žučkov,⁵ že ich nebolo možné nezaraďiť. Ide o prednášky L. M. Lopatina, V. I. Vernadského a o prednášku P. I. Novgorodceva *Kant ako moralista*, ktorej sa budeme podrobnejšie venovať v ďalšom slede tejto práce.

Domnievame sa, že pridruženým dôvodom tohto uverejnenia bolo aj to, že antológia prináša uvedené prednášky prispôsobené súčasnému ruskému jazyku, ktorý je pre dnešnú ruskú verejnosť aj lepšie čitateľný ako pôvodný text v tzv. „cárskej ruštine“.

K jubileu Kanta, ale aj k jeho oveľa širšie koncipovanej tvorbe prehovoril vo svojej prednáške profesor práva Pavel Ivanovič Novgorodcev. Okrem samotnej prednášky *Kant ako moralista* vychádzame pri hodnotení taktiež z vôbec prvého diela Novgorodceva (1901), ktoré venoval Kantovej sociálnej filozofii, a to z diela *Kantovo učenie o práve a štáte*. Nami vybrané diela je možné nazvať hraničnými. *Kantovo učenie o práve a štáte* totiž vychádza niekoľko mesiacov pred obhajobou jeho doktorskej dizertácie *Kant a Hegel* v ich učeniach o práve⁶ a druhé nami spracované dielo – jubilejná prednáška – je záverečným dielom vzťahujúcim sa na Kantovu tvorbu. Vychádza totiž rok po Novgorodcevovom rozsiahlom článku s názvom *Morálne problémy vo filozofii Kanta*.⁷

Z nášho pohľadu je Novgorodcev zaujímavý aj tým, že sa snaží dôsledne pracovať s pôvodnou tvorbou Kanta a jasne pritom deklarovať svoje zdroje a východiská. Tu istý „prešľap“ predstavuje „krádež“ Kantovho textu, presnejšie fragmentu *Idey k všeobecným dejinám vo svetoobčianskom zmysle*, približujúceho občiansku spoločnosť prostredníctvom podobenstva o ohrade. Novgorodcev odkazuje na zdroj, no len v podobe akoby parafrázy, pričom samotné znenie je doslovným prekladom pôvodných Kantových myšlienok do ruského jazyka. Vynímajúc tento prehešok vidíme, že Novgorodcev pracuje s *Kritikou čistého rozumu*, *Kritikou praktického rozumu*, s *Metafyzikou mravov*, s už spomínanou *Ideou k všeobecným dejinám vo svetoobčianskom zmysle*, s dielom *Spor fakúlt a K večnému mieru* na úrovni toho, čo dnes nazývame etikou práce s textom.

Dlhodobý výskum Kanta bezpochyby vychádza aj z presvedčenia Novgorodceva o tom, že tvorba tohto mysliteľa je zásadným medzníkom v dejinách svetovej filozofie. Ako uvádza:

Tak ako v minulosti, aj dnes je Kant veľkou školou filozofie, cez ktorú je potrebné prejsť. No prečo táto škola a nie akákoľvek iná? Čo je v nej oso-

⁵ Podrobnejšie o tom pozri Žučkov, V. A.: Vvodnaja statija. In A. I. Abramov – V. A. Žučkov (Eds.). *Kant: pro et contra*. Sankt-Peterburg: Izdatelstvo Russkoj Christianskoj humanitarnoj akademii, 2005, s. 7-10.

⁶ Rus. Кант и Гегель в их учениях о праве (1902)

⁷ Rus. Нравственные проблемы в философии Канта (1903)

bité a dôležité? Odpoveď na to získame zo všeobecných názorov Kanta. Význam Kanta spočíva v tom, že spoločne so zachovaním samostatnosti a nezávislosti vedy dokázal poskytnúť silnú oporu pre samostatnosť náboženského, morálneho, estetického prežívania, ktoré sú neoddeliteľnými životnými elementmi nášho vedomia.⁸

Novgorodcevov obdiv ku Kantovi je poňatý vskutku široko, no záujem o štúdium Kantovho filozofického dedičstva je úzko vymedzený. Z názvu tejto štúdie sa dostávajú do popredia motívy morálnej a sociálnej filozofie. Pri pohľade optikou *pro et contra* by sme mohli pokračovať tvrdením, že u Novgorodceva by práve morálna filozofia predstavovala pomyselné *pro* a sociálna filozofia zasa *contra* vo vzťahu k hodnoteniu Kantovej tvorby. Bližšiemu rozpracovaniu týchto pozícií by sme sa chceli venovať v ďalšom slede štúdie.

Pre lepšie pochopenie jeho náhľadu, a z neho vychádzajúceho hodnotenia v stanovených intenciách, považujeme za dôležité priblížiť toto jeho stanovisko:

Vždy, keď hodnotíme akýkoľvek morálno-filozofický systém, ktorý nám chce vysvetliť určujúce princípy života, pýtame sa samých seba, či táto filozofia pozná, či dokáže cítiť život, či si uvedomuje všetky tragické proti-rečenia, všetok nesúlad a boj protikladov, z ktorých pozostáva tento svet. Nezriedka aj v našich dňoch, v dňoch napätej a zložitej doby, počúvame učenia, ktoré nás nabádajú k dobrému, neúnavnému životu s veselým úsmevom a radostnou prácou. Podobná optimistická filozofia môže byť mimoriadne príjemná, ako všetko radostné a mladé, no nie je možné nepoznamenať, že ešte nenazrela do hĺbky života, nezakúsila konflikty, ktoré prináša život, a nepremýšľa o nich, a preto je skôr produktom nálad, než niečím premysleným, a jej význam nemôže byť hlboký a trvácny [...]. Iná vec je, keď morálna filozofia odvodzuje potvrdenie svojich princípov z jasného pochopenia celej zložitosti života.⁹

Život, životná skúsenosť, a z toho plynúce poučenie rovnako pre život samotný, je tým kritériom, ktoré sa stáva pre Novgorodceva určujúcim.

Pre lepšie pochopenie kritérií či optiky, ktorou pristupuje k hodnoteniu filozofických koncepcií a názorov, môže pomôcť aj nasledujúca poznámka, vzťahujúca sa na ich poslanie a miesto: „V duchovnom kolobehu zohrávajú úlohu drahocenných pochodní, ktoré by mali večne horieť na zložitej a trnistej ceste ľudského života.“¹⁰

Novgorodcev rovnako zdôrazňuje, že jeho doba, teda doba rodiaceho sa 20. storočia, nepotrebuje ani tak ucelené metafyzické systémy, ako skôr ponaučenia

⁸ Novgorodcev, P. I.: Kant kak moralist. *Voprosy filosofii i psichologii*, 16, (76), 1905, s. 34.

⁹ Ibid., s. 20.

¹⁰ Ibid., s. 35.

pre vedenie života, pre orientáciu vo svete, pre dobré konanie a hodnotné vzájomné spolunažívanie. Na svojej ceste potrebuje predovšetkým „májak“.¹¹ Táto požiadavka doby vrhá podľa ruského autora úplne iné svetlo na Kantovu tvorbu a dostáva ju do úplne iných, nových súvislostí. Kant dokáže uspokojiť požiadavky Novgorodceva, ako sme to už raz naznačili v oblasti morálnej filozofie, no nie v prípade sociálnej filozofie.

V nasledujúcich riadkoch by sme si dovolili priblížiť, v čom presnejšie vidí Novgorodcev Kanta v podobe *pro*.

V prvom rade, ako to ruský filozof práva niekoľkokrát zdôrazňuje, Kant originálnym spôsobom saturuje večnú potrebu ľudí po poriadku, po vytýčení princípov, rámcov, ako viesť svoj život dobre a dôstojne.

Novgorodcev identifikuje zásadnú a permanentnú potrebu ľudí zosúladiť všetky tie protirečenia, antagonizmy, ktoré skrýva naše správanie k sebe samým, k iným ľuďom a k svetu ako takému. Kant to nerobí cestou veľkého jednotiacieho konceptu, ktorý má záujem objasniť všetko dianie a nivelizovať všetky protirečenia či jasne určiť ich miesto. Stelesnením takejto snahy je pre Novgorodceva hlavne Hegel. Ten svojím výkladom a filozofickou koncepciou radšej vytesnil z ľudského života všetky možné záhady, zložité premenné, spiritualitu a mystickosť, než by navrhol, ako sa s ich prítomnosťou vyrovnáť. Z pohľadu ruského mysliteľa je Hegelova koncepcia skôr zdrojom otázok než funkčnou snahou odpovedať na otázky života. Okrem Hegela spomína tiež Fichteho a Schellinga. Tí oplývajú rovnakými intelektuálnymi neduhmi. Na margo tejto témy nech o ich filozofických snahách prehovorí samotný autor: „Skôr formulujú otázky, než by ich riešili“.¹²

Kant je iný; napĺňa požiadavku orientácie v živote a snaží sa poskytnúť návod na správne vedenie života. Poskytuje to, čo je také potrebné pre dobu Kanta ako aj Novgorodceva, hoci stále existujú otázky, na ktoré Kantova koncepcia odpovedať nedokáže.

Novgorodcev ho považuje za hodného nasledovania aj preto, že odhaľuje hranice, ktoré sú neprekonateľné akokoľvek ambicióznym myslením. Dáva priestor na protirečenie a tenzie v spoločnosti a individuálnom živote, no zároveň určuje spôsoby, ako sa so životom vyrovnáť, ako ho dobre viesť. Využívajúc tvrdenia samotného ruského autora, dovoľujeme si k vymedzenému motívu uviesť jeho nasledovnú myšlienku: „Inštinktívna nespokojnosť človeka, prirodzený nesúlad medzi ním a svetom sa prehlbuje, naberá úroveň svetovej tragédie, charakter osudu svetového rozumu v jeho časovom a historickom vývoji. V jasnom určení tejto hĺbky svetových protikladov sa nachádza sila Kantovej filozofie; a ešte väčšia moc filozofického ducha sa odhaľuje v tom, že je nezlomný, neupadá pod ťarchou

¹¹ Rus. путеводный знак

¹² Ibid., s. 21.

týchto protikladov, ale naopak, nachádza východisko. Ak je potrebné vysvetliť, čo je to za východisko, je to východisko nie vymyslené, ale do hĺbky prežitú, precítené s osobitým filozofickým entuziazmom, plné inšpirácie a morálneho apelu¹³.

Novgorodcev oceňuje mimoriadnu „striedmosť“ Kantových úvah a odporúčaní, v tomto duchu o ňom tiež píše: „Ukázal, že nevyhnutnosť, príčinnosť, zákonitosť, teda všetko to, na čom lipne vedecké myslenie, to všetko je náležité a správne, no zároveň nie je vyčerpávajúcím určením podstaty“¹⁴.

Imponujú mu určenia vedomých obmedzení, Kant ho zaujíma ako ten, kto dokáže vystríhať pred príliš ambicióznymi myšlienkovými experimentmi. K limitom, ktoré Kant odhaľuje, uvádza:

Rozum akoby tu oslavoval svoje víťazstvo nad vonkajším svetom, vytváral a upevňoval vládu svojich vlastných noriem a zákonov; no zároveň ukazuje, že pred ním, okolo neho i v ňom samom ostáva niečo tajomné, neuchopiteľné, akýsi materiál, ktorý mu je cudzí, daný zvonka. Naše ja, náš rozum určuje svoje zákony a normy, no okolo neho a – čo je priam desivé – v ňom samom pôsobia akési temné sily, hrozné príznaky, nepochopiteľné pudy. Jasná rozpoltenosť ducha a majestát jeho vlády sa javí byť úlohou, ktorú je nevyhnutné vyriešiť, nie je výsledkom, ktorý je už odhalený.¹⁵

Naznačili sme, že v hodnotiacich úvahách Novgorodceva predstavuje Kant a jeho učenie veľkú školu pre ľudstvo. Zároveň si Novgorodcev uvedomuje, že na túto školu nie sú všetci pripravení: „V skutočnosti dnes neexistujú pravoverní kantovci, takí raritní aj v minulosti“¹⁶. Nie všetci sú pripravení na to, aby sa zmierili s postojom, ktorý vyjadruje Novgorodcev v tejto myšlienke: „Kdeže je konečný cieľ, kde prístav, pevnina? Niet ich a nemôže byť. Sila nespočíva v dosiahnutí cieľa, ale v snahe dosiahnuť ho stálym vynakladaním mravného úsilia. Hlavné je neprestať, chcieť a snažiť sa [...]“¹⁷. Neskôr Novgorodcev dodáva: „Samozrejme, Kantov systém v celej jeho hĺbke a zložitosti sa nikdy nestane všeobecne prijatým, či hoci len výrazne rozšíreným učením“¹⁸. Kantovo učenie nie je pre všetkých, lebo tento návod na život je príliš zaväzujúci a zaväzujúci natrvalo, na celý život, ide o záväzok, ktorého sa nezobavíme akýmsi zdanlivým rozvodom, je v ňom možné len podvádzať.

Na dokreslenie hodnotenia pozície *pro* uvedieme ešte jeden z argumentov, v ktorom Novgorodcev zdôrazňuje, že u Kanta „hĺbka ideálneho snaženia, sila

¹³ Ibid., s. 26-27.

¹⁴ Na tomto mieste by sme zdôraznili, že ak Novgorodcev používa výraz podstaty, tak ten je možné vnímať ako snahu poukázať na úplnú podstatu sveta.

¹⁵ Ibid., s. 23.

¹⁶ Ibid., s. 34.

¹⁷ Ibid., s. 33.

¹⁸ Ibid., s. 34.

morálneho vzostupu naruša povrch vonkajších prechodných javov, aby sa za nimi odhalil svet slobodných tvorivých princípov¹⁹. Nazdávame sa, že uvedená poznámka Novgorodceva by nám v tomto texte mohla poslúžiť ako vhodný záver naznačenej pozície, teda pozície *pro*.

Mali sme možnosť vidieť, ako citlivo vníma Novgorodcev hodnotu uvedomeľých a jasne stanovených limitov. Zastávame názor, že Novgorodcev považoval za potrebné zohľadniť príležitosť a atmosféru, v ktorej tieto hodnotiace stanoviská formuloval, najprv verbálne pred auditoriom, a následne ich adresovať aj čitateľom. Nazdávame sa, že aj preto si vybral tie časti praktickej filozofie Immanuela Kanta, ktoré považoval za najprínosnejšie, a preto je tiež rezervovaný voči jeho kritike. Imponuje mu, že existujú vymedzené hranice, ktoré určujú priestor prípustného, slobodného, a naopak, dokážu určiť momenty, ktoré sú nebezpečné, vytvárajú priestor pre konflikty a spoločenský nesúlad.

Ruský profesor práva citlivo vníma okolnosti, a možno aj preto kritické poznámky necháva na inú príležitosť. Umožňuje nám to sledovať a priblížiť druhú z pozícií Novgorodcevovho čítania Kanta, pozíciu *contra*.

Predstavuje to presun do roviny sociálnej filozofie. Úvahy o prirodzenom práve, zákonoch, občianskej spoločnosti a funkcii štátu by boli tým, čo by Novgorodcev chápal ako sociálnu filozofiu Kanta; sústreďuje sa na vzťah morálky a práva.

Ak by sme si položili otázku, v čom presnejšie by Novgorodcev videl nedostatky Kantovej filozofickej tvorby, tak by sme na úvod mohli povedať, že odpoveď môžeme hľadať na stránkach druhej z avizovaných prác, teda v diele *Kantovo učenie o práve a štáte*. Aj na tomto mieste Novgorodcev zdôrazňuje význam Kanta ako morálneho filozofa, no s obdivom sa zároveň spája aj istá pochybnosť. Novgorodcev je sklamaný z toho, že takýto veľký morálny filozof nedokázal jasne predstaviť prepojenie morálky a práva. Tu je preňho Kant dôkazom zlyhania veľkého tvorivého potenciálu a zároveň sa Kant stáva ústredným motívom Novgorodcevovej rozpravy.

V základe Kantovej právnej a sociálnej teórie totiž podľa Novgorodceva stojí učenie o vzťahu morálky a práva. O povahe týchto úvah píše, že „rozdiel medzi morálkou a právom naznačil správne, no ich prepojenie nemohol ustanoviť“²⁰. Dôvodom tejto nemohúcnosti bolo Kantovo etické učenie. Novgorodcev niekoľkokrát zdôrazňuje, že Kant dokonale vymedzuje tieto oblasti, no súvis a prepojenie nedokáže uspokojivo nájsť.

Úvaha, ktorá odhaľuje postoje Novgorodceva ku Kantovi, v zásade zasahuje

¹⁹ Ibid., s. 22.

²⁰ Novgorodcev, P. I.: Učenie Kanta o práve i gosudarstve. In *Kant: pro et contra*. In A. I. Abramov – V. A. Žučkov (Eds.). *Kant: pro et contra*. Sankt-Peterburg: Izdatel'stvo Russkoj Christianskoj gumanitarnoj akademii, 2005, s. 505.

do pomerne aktuálneho diskurzu skúmaní kantovskej praktickej filozofie či presnejšie kontextu filozofie práva. O povahe týchto skúmaní zaujímavým spôsobom referuje v jednej zo svojich prác venovaných Kantovej filozofii práva Eva Zelizňaková. Na základe lektúry diel autorov ako Ch. Korsgaardová, A. Ripstein, A. Wood, M. Willaschek, T. Pogge dospieva autorka k takémuto úsudku:

Súčasná filozofická interpretácia vzťahu Kantovej morálnej a právnej filozofie oscilujú medzi chápaním právnych povinností ako podmnožiny povinností morálnych a ponímaním práva ako od morálky celkom odtrhnutej časti Kantovej praktickej filozofie²¹;

a ďalej dodáva: „Hranica, ktorú sa Kant pokúša naznačiť medzi morálkou a právom, je však napriek tomu nejasná a existuje množstvo literatúry, ktorá sa daný problém pokúša riešiť“.²² Pri zohľadnení postoja, ktorý naznačujú tvrdenia Zelizňakovej, by sa úvahy Novgorodceva mohli javiť zaujímavými práve preto, že on je presvedčený o dokonalom vymedzení osobitostí týchto rovín u Kanta, no absentuje uňho schopnosť vzájomne ich prepojiť. Spomínaná autorka vstupuje do tejto odbornej diskusie pokusom o komplementárne vymedzenie existujúceho stavu, v ktorom sa uvažuje, ako to už bolo naznačené, o právnych povinnostiach ako o podmnožine povinností morálnych a o chápaní práva ako od morálky celkom odtrhnutej časti. Pri svojom pokuse vychádza Zelizňaková z takto chápaných pozícií:

Kategóriu komplementarity ako základný princíp kvantovej mechaniky sformuloval Niels Bohr začiatkom 20. storočia. Dnes predstavuje komplementarita všeobecné filozofické hľadisko, rešpektuje dualitu sveta, podľa ktorej bezprostredne pozorovateľné a zdanlivo vzájomne sa vylučujúce javy sa pri systémovom pohľade stanú rovnocennými, obojstranne podmieňujúcimi a recipročne doplnujúcimi.²³

Autorka teda v danej problematike ponúka jasné stanovisko a zároveň prácou naplnený zámer. Ako by však do tejto aktuálnej diskusie mohli prispieť myšlienky Novgorodceva? Je možné povedať, že jeho úvahy a hodnotenia Kanta sa zaoberajú identickými otázkami. Novgorodcevove úvahy sú vskutku zaujímavé, sú totiž formulované, formálne či žánrovo, ako úvahy o tomto probléme, o možnostiach prepojenia morálky a práva. Na atraktivnosti Novgorodcevovým úvahám pridáva aj snaha ruského autora istým spôsobom dopĺňať nedostatky Kantovej argu-

²¹ Zelizňaková, E.: Kantovo Učenie o práve (Rechtslehre). In L. Belás – P. Kyslan – S. Zákutná (Eds.). *10. kantovský vedecký zborník. Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Prešovensis. Filozofický zborník 54*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2013, s. 99.

²² Ibid.

²³ Ibid.

mentácie tak, aby sa stala pochopiteľnejšou. Novgorodcevov výklad predstavuje zvláštny príklad snahy *pomôcť* Kantovi v tom, čo Kant sám údajne nedokázal. V tejto intelektuálnej „výpomoci“ sa však akosi stráca. Hoci sám v pozícii radcu, Novgorodcev nedokáže byť dôsledný pri prezentovaní svojich postojov. Na ilustráciu si dovoľíme uviesť tvrdenie zahŕňajúce východiská Novgorodcevovej kritiky a tiež predpoklady jeho pohľadu na danú otázku:

A zatiaľ práve v oblasti filozofie práva bolo dôležité chápať morálku nie ako abstraktnú normu, ale ako živú silu, ktorá preniká súperením záujmov a vášní, aby ich zmiernila a zušľachtila. Čím je právo, ak nie výsledkom tohto zmiernenia, ktoré je spôsobené spojením morálnych princípov so životom? Predstavujeme si právny poriadok predovšetkým ako poriadok skutočných vzťahov, ako prax života, ako taký súhrn základných a elementárnych požiadaviek, bez ktorého by samotná existencia jednotlivcov v spoločnosti bola nemysliteľná.²⁴

Táto myšlienka vystupuje s ambíciou pomôcť dovysvetlením, no mienime, že v tomto Kantova pozícia a jeho vlastné názory nie sú v rozpore.

Zdá sa, že samotný Novgorodcev túto úvahu nedokáže uzavrieť. Jeho myšlienky tak oscilujú v rámcoch, ktorých povahu výstižne zachytáva tvrdenie Heinera Klemmeho:

Etika a právo sa k sebe majú ako priestor a čas: tak ako každá predstava v priestore je aj v čase, ale nie všetky predstavy v čase sú aj v priestore, tak sú všetky právne povinnosti nakoniec mravnými povinnosťami, ale nie všetky mravné povinnosti sú tiež právnymi povinnosťami.²⁵

Klemmeho pozícia určuje priestor, v ktorom by sa dal mapovať živelný pohyb Novgorodceva. Nazdávame sa, že snaha vyrovnáť sa s naznačeným vzťahom najvýraznejšie vystihuje intencie Novgorodcevovho prístupu.

Aj napriek tomu, že Novgorodcev nedokáže prijať všetky Kantove názory a je často kritický, jeho výklad je vždy sprevádzaný veľkou úctou ku Kantovi, čo dobre ilustruje aj nasledujúce tvrdenie:

Často sa poukazuje na to, že *Učenie o práve*, ako práca starnúceho filozofa, vykazuje prvky nedostatočného rozpracovania a tvorivej únavy. To by bolo možné akceptovať vo vzťahu k podrobnostiam či všeobecne ku kompozícii diela; no vo svojich základných pozíciách toto dielo nálezite odráža morálnu filozofiu Kanta so všetkými jej špecifikami. To je dôvod, prečo je

²⁴ Novgorodcev, P. I.: *Učenie Kanta o prave i gosudarstve*, ibid., s. 506.

²⁵ Cit. podľa Mácha, J.: Kantův striktní zákaz lži. In L. Belás (Ed.). *Sociálně-politická, etická, kulturno-civilizačná a humanistická relevantnosť Kantovej filozofickej iniciatívy*. Filozofický zborník 16. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2006, s. 149.

poučné aj svojou protirečivosťou, ktorá pramení z jeho všeobecných názorových pozícií a slúži na odhalenie jeho jednostranností.²⁶

Kritika s polemickým rozmerom, ako sme ju videli v doterajšom slede našej práce, sa svojou povahou kvalitatívne mení, mohli by sme povedať vyostruje v úvahách o štáte, jeho funkcii a poslaní. Z Novgorodcevovho pohľadu tu nie je Kant ničím viac než mimoriadne pozorne čítajúcim a nezrozumiteľne, odťažito píšucim epigónom, ktorý myšlienkovy vykráda Hobbesa, Rousseaua a Montesquieuho. Na tento moment sa vzťahuje aj druhá z myšlienok uvádzajúcich našu úvahu o Novgorodcevej reflexii filozofie Immanuela Kanta.

Na toto Novgorodcevovo tvrdenie, formulované v diele *Kantovo učenie o práve a štáte*, je potrebné zareagovať otázkou, ktorú je v texte možné odhaliť, no otvorene formulovaná nebola. A tak je potrebné opýtať sa, do akej miery je Novgorodceva kritika relevantná, do akej miery sa zakladá na odhalení skutočných nedostatkov Kantovej tvorby a do akej miery je výsledkom intelektuálneho súperenia samotného Novgorodceva s touto filozofiou nemeckej proveniencie. Myslíme si, že označenie Kanta za epigóna spomenutých autorov je dôkazom práve druhej z možných tendencií. Chceli by sme zdôrazniť, že samotný Kant priznáva vplyv týchto autorov. Zároveň je ale potrebné dodať, že v porovnaní s tvorbou Novgorodcevom uvedených autorov Kant okrem republikanizmu intenzívnejšiu systematickú pozornosť konkrétnej podobe štátu nevenuje.

To vidí Novgorodcev ako jeden z hlavných problémov Kanta:

Odlíšenie morálky od práva v zmysle nezávislosti morálneho vedomia od vonkajších donucovacích zákonov malo mať u Kanta mimoriadne jasné vyjadrenie. Lebo nikdy, ani pred ním, ani po ňom, sa morálka tak výrazne nestotožňovala s vnútornou slobodou jednotlivca od akýchkoľvek vonkajších obmedzení.²⁷

Táto myšlienka zachytáva, ako sa nazdávame, jednu z určujúcich pozícií, jeden z predpokladov kritických poznámok ruského autora. Morálka ako výraz vnútornej, od ničoho nezávislej slobody. Ak Novgorodcev takto pristupuje k povahe morálky, tak akoby nepracoval s tým rozmerom, ktorý ale sám naznačil, teda s tým, že Kantovo vnímanie morálky má aj zásadný regulatívny rozmer vo vzťahu k ľudskému správaniu a konaniu; vo vzťahu k správaniu, ktoré je reakciou na vonkajšie podnety. Táto pozícia Novgorodceva môže byť dobrým východiskom pre pochopenie jeho lavírovania v hodnotiacich pozíciách tvorby Kanta. Novgorodcev pripúšťa, ako sme mali možnosť vidieť, morálku ako mediátora

²⁶ Novgorodcev, P. I.: *Učenie Kanta o práve i gosudarstve*, ibid., s. 511.

²⁷ Ibid., s. 505.

medzi povahou ľudského konania a vonkajšími stimulmi.

Zároveň – podľa Novgorodceva – je morálka u Kanta postavená na nedosiahnuteľnú výšinu čistej služby povinnosti. Ak k tejto službe nemôžeme pripájať žiadne iné motívy, tak sa úplne vytráca spojenie medzi morálkou a právom. Z takýchto predpokladov následne Novgorodcev pristupuje k tvrdeniu, že v Kantovej tvorbe „predstavuje právo vonkajší poriadok ľudských vzťahov, malo by byť, podľa jeho názoru, za tou hranicou, ktorú určuje oblasť morálky“.²⁸

Ruský filozof vníma ako problém v Kantových názoroch fakt, že nechce brať do úvahy tie prirodzené záujmy a sklony človeka, ktorým sa zákon a práca musia prispôbiť, teda musia ich zohľadňovať, aby boli funkčné a nemali len charakter nerealizovateľných ideálov. Tu je možné v podobe kritickej reakcie na Novgorodcevove postoje postaviť Kantovo podobenstvo o ohrade. Človek je ako krivé drevo, ktoré nie je nikdy dokonalé, no môže byť dobrými spoločenskými a právnymi rámcami občianskeho života kultivované natoľko, že rozvíja svoj potenciál k najlepším možným dosiahnuteľným výsledkom. Ako sme spomenuli, Novgorodcev preukázateľne pozná toto podobenstvo. Na jednej zo stránok svojho diela²⁹ Novgorodcev dielo priamo spomína a dokonca aj samotné podobenstvo uvádza ako voľnú parafrázu, ktorá je ale navlas identická s ruským znením prekladu danej Kantovej formulácie.

Problematickosť Novgorodcevovho kritického výkladu Kanta sa prehlbuje v konfrontácii s kategorickým imperatívom. Ožíva obdivovaný, ale aj nedostatočný súvis Kantovho učenia s realitou ľudského života:

Morálne východisko je možné zlúčiť s vonkajšími motívmi už len preto, aby boli navzájom podriadené. No to Kant nepripúšťa. Jeho kategorický imperatív sa obáva spojenia s vonkajším svetom a uzatvára morálny život do oblasti čistej vôle.³⁰

Myslíme si, že ide o vcelku nekorektné hodnotenie zo strany Novgorodceva. Ako problém sa mu javí to, že Kant hľadá pôvod morálky v človeku ako niečo dané, čo sa Novgorodcevovi ukazuje ako dôvod odtrhnutia od reality. Na margo kategorického imperatívu taktiež poznamenáva: „Idea kategorického imperatívu v takom vyjadrení, aké získala od Kanta, sa nedala zosúladiť so skutočnosťou“.³¹ Deklamovanie skutočnosti nás v tomto momente privádza k pochybnosti, k otázke, či Novgorodcev nenarába s príliš širokým obsahom pojmu skutočnosť, t. j. či sa skutočnosť ľudských životných potrieb v spoločnosti a spoločenských inte-

²⁸ Ibid.

²⁹ Ibid., s. 518.

³⁰ Ibid., s. 506.

³¹ Ibid., s. 517.

rakciách nedopľňa o skutočnosť v zmysle striktnnej procesualnej stránky právnej praxe. Naše uvažovanie v tomto smere iniciuje aj nasledujúce tvrdenie:

Musela nastať jedna z možností: alebo zniesť túto ideu z jej piedestálu s cieľom zbližiť ju s politickými záujmami, alebo odmietat tieto záujmy v mene vyššieho ideálu.³² A dodáva: „U Kanta nachádzame i jedno, i druhé: jeho mravná idea bledne pod vplyvom politických príčin a konkrétne politické snahy pod vplyvom požiadaviek čistého rozumu strácajú na svojej hodnote. Práve preto jeho teória predstavuje spojenie vysokých ideí s úbohým politickým programom, kategorické požiadavky s miernymi rozhodnutiami.³³

Ak by mal byť Kant posudzovaný ako tvorca politického programu a konkrétneho znenia právnych noriem, kritike a odsúdeniu by sa vyhnúť nemohol. Bolo by ale nenáležité odsudzovať akéhokoľvek autora za nedostatky, ktoré sa programovo nenachádzajú v jeho tvorivom odkaze či nie sú zámerom jeho práce. Kritické poznámky Novgorodceva, s ktorými sme aktuálne konfrontovaní, podľa nás naberajú práve takéto ráz. Je možné povedať, že predmetom Novgorodcevovho nesúhlasu je to, že Kant nedostatočne narába s tým, čo by bolo možné nazvať praktická stránka práva, výkon právnej praxe.

Novgorodcev vychádza z toho, že vo svojej tvorbe Kant formuluje východiská o práve a morálke v *Kritike praktického rozumu* pri formulácii rozdielov medzi morálkou a legitimitou. Na margo tohto diela Novgorodcev píše (a tým aj charakterizuje Kantove východiská):

V súlade s hlavnou myšlienkou tohto diela je morálka určená čistou úctou k zákonu rozumu a zákon je naplňaný na základe nejakého vonkajšieho podnetu. V takom prípade je možné posúdiť iba legálnosť skutku. Z takýchto určení vychádza Kant, keď sa snaží určiť vzťah morálky a práva.³⁴

Aj v tomto momente sa nám javia hodnotenia Novgorodceva ako nie úplne náležité. Legálnosť, resp. nelegálnosť konania je posudzovaná Kantom ako súlad, resp. nesúlad konania s existujúcimi právnymi normami, zákonmi, kde motív konania nie je zásadným kritériom posudzovania. Avšak morálnosť, resp. nemorálnosť konania je u Kanta, ak s jeho odkazom narábame korektne, posudzovaná na základe vzťahu k povinnosti. Ak zámerná činnosť človeka vychádza z povinnosti konať v súlade so zákonom a to sa stáva hlavným motívom konania, toto konanie je posudzované ako morálne.

Novgorodcev pristupuje k posúdeniu Kantových myšlienok, zdôrazňujúc, že

³² Ibid., s. 517-518.

³³ Ibid., s. 518.

³⁴ Ibid., s. 506.

hľadané spojenie medzi morálkou a právom je prípustné hľadať u Kanta prostredníctvom dvoch prístupov. Zákonmi rozumu na jednej strane a na strane druhej prostredníctvom povinnosti. Novgorodcev je presvedčený o využívaní oboch prístupov samotným Kantom.

Pokus o prvý spôsob identifikuje Novgorodcev v Kantovom *Učení o práve*, kde sa Kant snaží zahrnúť právne zákony pod všeobecnú kategóriu morálnych zákonov, ktoré vychádzajú z podmienok čistého rozumu. Stávajú sa tak spoločne morálnymi zákonmi, zákonmi etickými, ktoré majú apriórny pôvod. Nezakladajú sa na tom, čo je, ale čo by malo byť, zohľadňujúc požiadavky rozumu. Z toho je možné odvodzovať podstatu práva ako ideálnu a morálne založenú. Ak by sme aj prijali, že takto je možné vymedziť vzťah morálky a práva, podľa Novgorodceva to nijako nevysvetlí vlastnú prirodzenú povahu práva:

Pripustíme, že toto vymedzenie nemá iný cieľ než poukázanie na morálne základy práva. Dosahuje to ale stanovený cieľ? Na to je možné dať jedine negatívnu odpoveď. Ak morálny základ práva nachádza svoj pôvod v princípoch čistého rozumu, tak ostáva nezodpovedané, ako takýto základ súvisí s vlastnou podstatou práva. Zákon rozumu je výlučne vnútorným zákonom, no právne normy, ako to vysvetľuje samotný Kant, sa opierajú o vonkajšie motívy a majú vonkajší charakter.³⁵

V ďalšom slede úvah k tomuto prvému kroku či prístupu vidíme, že sám sa snaží vyriešiť vzniknutý problém, ergo vykompenzovať nedostatky Kantovho prístupu. Ponúka úvahu o tom, že tak morálny, ako aj právny zákon sa vzťahuje na vnútornú podstatu človeka, oba sú nasmerované k jeho vôli. Rozdiel je v tom, že morálny zákon sa vzťahuje na vôľu v celku jej rozsahu. Celok rozsahu pozostáva z jej morálnych snažení a právny zákon sa vzťahuje len na jej vonkajšie prejavy. V takomto slede úvah Novgorodcev píše: „Takto je možné pokračovať v prechode medzi morálkou a právom. Existencia vonkajších záujmov a podnetov v právnej oblasti nijako nevylučuje to, že svoje vyššie princípy nachádza v morálke.“³⁶

Ako záverečné tvrdenie k tomuto prvému prístupu uvádza: „V prvom pokuse, ktorý sme práve preskúmali, sa väzba ukázala vo všeobecnom zákonodarstve rozumu, z ktorého, ako z jediného zdroja, pramení právo a morálka.“³⁷

Pri úvahách o druhom prístupe, teda prístupe prostredníctvom motívu povinnosti, sa opäť objavuje prítomnosť tohto motívu v oboch rovinách chápania zákona a zákonnosti, teda v morálnej, ale aj právnej rovine. Novgorodcev aj v tomto kontexte, pri druhom prístupe, uvažuje, že ako jeden, tak aj druhý zákon môže byť naplňovaný podľa čistej idey povinnosti. Píše, že morálne zákony sú

³⁵ Ibid., s. 507.

³⁶ Ibid., s. 508.

³⁷ Ibid.

širšie ako právne; morálne zákony v sebe zahŕňajú oveľa viac usmernení ako tie právne. Objavuje sa myšlienka, v ktorej je možné opäť identifikovať Novgorodcevov zámer nachádzať istý nedostatok u Kanta. Ruský mysliteľ zdôrazňuje, že Kant predsa akceptuje existenciu takých právnych požiadaviek, ktoré vyplývajú len a výlučne z vymedzení zákonodarcu. Z tejto pozície akoby Novgorodcev vylučoval, že zákonodarca pri tvorbe právnych noriem, predpisov procesného charakteru môže vychádzať z morálnych zákonov, ktoré sú dané čistým rozumom. Je možné kriticky posudzovať výhradu Novgorodceva o nespôsobilosti rozumu rozhodovať o tom, čo nevychádza z jeho požiadaviek. Novgorodcev má možno na mysli praktickú stránku právnickej činnosti, procesné úkony vychádzajúce z potrieb právnej praxe. Ako sme už uviedli, vnímame to ako príklad kritiky, ktorá nemôže reflektovať priamo na intencie Kantovej tvorby.

Novgorodceve úvahy sa nám javia ako hlbavá práca nad závažnými otázkami právnej teórie a dejín štátu a práva. Právny základ ruského čitateľa v osobe Novgorodceva sa podpisuje na prístupe k tvorbe Kanta, ktorá sa nám ukazuje ako dobrý materiál na vyjadrenie sa k týmto otázkam. Dokážeme pochopiť to, čo Novgorodcev považuje za nedostatky či chýbajúce pasáže, nedovysvetlené miesta v Kantovej koncepcii. Myslíme, že Novgorodcev bol v stálom procese hľadania jasného stanoviska, jeho koncepcia sa nám v predmetnej oblasti javí ako otvorená. Deklarovaným záverom je pre nás aj tento návrh možného riešenia z pera Novgorodceva:

Bolo by prirodzenejšie jasne vymedziť oblasti morálnych požiadaviek, rozdeliť ich na dobrosrdečnosť a spravodlivosť, ako to robí napríklad Schopenhauer. Takýmto spôsobom by bol uspokojivo určený prechod morálnych princípov do právnej oblasti. Bola by zdôvodnená ochrana právnych nárokov zo strany morálky.³⁸

Formulovaný návrh v kontexte rozpracovaných úvah je stále pracovnou tézou, horizontom nenaplneného smerovania.

Pri naznačení Novgorodcevových názorov na Kanta považujeme za potrebné bližšie zhodnotiť to, čo sme už čiastočne naznačili, teda jeho názor na Kantov spôsob vyjadrovania. Novgorodcev využíva tvrdenie, ktoré formuloval nemec ký filozof Julius Hermann von Kirchmann: „Schwer verständlich und schwülstig.“ Novgorodcev na viacerých miestach vyjadruje názor, že práve ťažká zrozumiteľnosť a komplikovanosť je tým, čo charakterizuje Kantov písomný prejav a spôsob vyjadrovania. Miestami je badateľné, že Novgorodcev sa pohráva s myšlienkou umelej snahy o odborný prejav zo strany Kanta, teda že Kant pod rúskom prílišnej odbornosti a za pomoci náročného pojmoslovia prechováva

³⁸ Ibid., s. 510.

zámer kamuflovať istú bezmocnosť vyrovnáť sa s problémami, ktoré si vo svojej filozofickej koncepcii uvedomuje, no nedokáže si ich niekedy priznať.

Uzatvárajúc príspevok, dovoľíme si tvrdiť, že Novgorodcev a jeho reflexia Kanta, hoci zjavne vykazuje isté nedostatky a zjednodušenia, predstavuje zaujímavý počín.

Z nášho pohľadu je zaujímavý tiež tým, že v jeho tvorbe sa absolútne nenachádza kritika Kanta determinovaná náboženskými ideami, takými populárnymi v ruskom prostredí. Na rozdiel od iných ruských mysliteľov svoje kritické názory nesituuje totiž do oblasti pôvodu morálky. Ruské religiózne myslenie často kritizuje nejasný pôvod morálky. Jej danosť je často braná ako absurdum, bez akéhokoľvek obsahu a predstaviteľných súvislostí.

V kontexte súčasnej práce s Kantom a jeho filozofickým dedičstvom nám rezonuje myšlienka ruského filozofa práva, ktorou by sme naše uvažovanie uzavreli. Nazdávame sa, že Novgorodcevovi sa darí v tejto myšlienke citlivo a precízne formulovať nielen svoj vlastný postoj ku Kantovi, no tiež názor, ku ktorému by sa priklonila asi väčšina tých, ktorí boli ochotní bez predpojatosti a s príslušnou dávkou pochopenia pristúpiť k lektúre Kantovej tvorby: „Kantov systém má tú vlastnosť, že každý, kto prenikne jeho duchom, zároveň prenikne k snahe ísť ďalej. Ponúka nám nielen hlboké ponaučenie, no spoločne s tým aj mohutný impulz pre ďalšie uvažovanie“.³⁹

Bibliografia

- Abramov, A. I. – Žučkov, V. A. (2005). Kommentarii. [Commentary]. [Комментарии]. In A. I. Abramov – V. A. Žučkov (Eds.). *Kant: pro et contra*. [Кант: pro et contra]. Sankt-Peterburg: Izdatel'stvo Russkoj Christianskoj gumanitarnoj akademii, 828-924.
- Belyj, A. (2005). Kriticizm i simvolizm. Po povodu stoletija so dnja smerti Kanta. [Criticism and Symbolism. On the Centenary of Kant's Death]. [Критицизм и символизм. По поводу столетия со дня смерти Канта]. In A. I. Abramov – V. A. Žučkov (Eds.). *Kant: pro et contra*. [Кант: pro et contra]. Sankt-Peterburg: Izdatel'stvo Russkoj Christianskoj gumanitarnoj akademii, 555-564.
- Burlaka, D. K. (2012). Serija «Russkij Put': pro et contra» kak metod sistematizacii i rasprostranenija gumanitarnogo znanija. [Series “The Russian Journey”: Pro et Contra as a Method of Systematizing and Disseminating Knowledge of the Humanities]. [Серия «Русский Путь: pro et contra» как

³⁹ Novgorodcev, P. I.: Kant kak moralist, ibid., s. 34.

- метод систематизации и распространения гуманитарного знания]. *Vestnik Rossijskogo humanitarnogo naučnogo fonda*. [Almanac of Russian Humanities Science Foundation], 17, (3), 212-218.
- Burlaka, D. K. (1999). Russkij Put': ot sovokupnosti fragmentov k sisteme. [The Russian Journey: From a Set of Fragments to a System]. [Русский Путь: от совокупности фрагментов к системе]. *Vestnik Rossijskogo humanitarnogo naučnogo fonda*. [Almanac of Russian Humanities Science Foundation], 5, (3), 5-10.
- Burlaka, D. K. (1994). Russkij put'. [The Russian Journey]. [Русский путь]. In D. K. Burlaka – A. A. Grjkanov – A. A. Jermičev (Eds.). *N. A. Berdjaev: pro et contra*. [N. A. Berdyaev: Pro et Contra]. Sankt-Peterburg: Izdatel'stvo Russkoj Christianskoj humanitarnoj akademii, 5.
- Mácha, J. (2006). Kantův striktní zákaz lži. [Kant's Strict Ban on Lies]. In L. Belás (Ed.). *Sociálně-politická, etická, kulturno-civilizačná a humanistická relevantnosť Kantovej filozofickej iniciatívy*. [Socio-Political, Ethical, Cultural-Civilizational and Humanistic Relevance of Kant's Philosophical Initiative]. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 142-171.
- Novgorodcev, P. I. (2005). Učeniye Kanta o prave i gosudarstve. [Kant's Teaching on Law and State]. [Учение Канта о праве и государстве]. In A. I. Abramov – V. A. Žučkov (Eds.). *Kant: pro et contra*. [Кант: pro et contra]. Sankt-Peterburg: Izdatel'stvo Russkoj Christianskoj humanitarnoj akademii, 505-541.
- Novgorodcev, P. I. (1905). Kant kak moralist. [Kant as a Moralist]. [Кант как моралист]. *Voprosy filosofii i psichologii* [Problems of Philosophy and psychology] 16, (76), 19-35.
- Zelizňaková, E. (2013). Kantovo Učenie o práve (Rechtslehre). [Kant's Doctrine of Right (Rechtslehre)]. In L. Belás – P. Kyslan – S. Zákutná (Eds.). *10. kantovský vedecký zborník*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 93-107.
- Žučkov, V. A. (2005). Vvodnaja statija. [Introductory paper]. [Вводная статья]. In A. I. Abramov – V. A. Žučkov (Eds.). *Kant: pro et contra*. [Кант: pro et contra]. Sankt-Peterburg: Izdatel'stvo Russkoj Christianskoj humanitarnoj akademii, 7-10.

Abstract

P. I. Novgorodtsev on the Contribution of Immanuel Kant in the Field of Moral and Social Philosophy

The paper focuses on the Russian reflection of the work of Immanuel Kant at the beginning of the 20th century. More specifically, it examines assessments made on the occasion of the centenary of the death of this prominent German philosopher in the journal *Questions of Philosophy and Psychology* (1905, Issue 1). The authors who contributed in the form of lectures were e. g. L. M. Lopatin, V. I. Vernadsky or P. I. Novgorodtsev. The paper focuses on the views of P. I. Novgorodtsev, a prominent lawyer, philosopher of law, historian and politically active man and it aims to understand the key ideas of Novgorodtsev's arguments addressed to Kant and, especially, his evaluation of Kant's practical philosophy. The paper is based on the belief that Pavel Ivanovich Novgorodtsev and his intellectual heritage represent a remarkable example of the resonances of the legacy of Kant's work in the Russian intellectual environment of the epoch. This thinker considers Kant's work to be one of the most important creative achievements in the history that is current at all times. The paper seeks to bring Novgorodtsev's interest in Kant's work closer on two levels: the level of social philosophy and the level of moral philosophy. Novgorodtsev pays attention to these thoughts primarily in his journal work *Kant as a Moralist* as well as in the work *Kant's Teaching on Law and State*.

Keywords: P. I. Novgorodtsev, I. Kant, social philosophy, morality, philosophy of law

Abstrakt

P. I. Novgorodcev o prínose Immanuela Kanta v oblasti morálnej a sociálnej filozofie

Štúdia sa orientuje na ruskú reflexiu tvorby Immanuela Kanta na začiatku 20. storočia. Konkrétnejšie skúma hodnotenia, ktoré boli formulované pri príležitosti stého výročia úmrtia tohto významného nemeckého filozofa na stránkach časopisu *Otázky filozofie a psychológie*, v čísle 1 v roku 1905. Svojimi prácami, publikovanými prednáškami, prispievajú takí autori ako L. M. Lopatin, V. I. Vernadskij či P. I. Novgorodcev. Práve názory posledného z menovaných, významného právnika, filozofa práva, historika a politického dejateľa, skúma predkladaný text. Štúdia je pokusom preniknúť k východiskám a nosným myšlienkam v argumentácii Novgorodceva, ktoré sú adresované Kantovi, a predovšetkým k hod-

noteniu jeho praktickej filozofie. Príspevok vychádza z presvedčenia, že Pavel Ivanovič Novgorodcev a jeho intelektuálne dedičstvo predstavujú pozoruhodný príklad rezonancií odkazu tvorby I. Kanta v ruskom intelektuálnom prostredí danej epochy. Tento mysliteľ považuje Kantovu tvorbu za jeden z najvýznamnejších tvorivých počinov v dejinách ľudstva, ktorý je aktuálny v každej dobe. Štúdia sa snaží o priblíženie Novgorodcevovho záujmu o Kantovu tvorbu v dvoch rovinách: v rovine sociálnej filozofie a v rovine morálnej filozofie. Týmto úvahám venuje Novgorodcev svoju pozornosť predovšetkým v časopiseckej práci *Kant ako moralista* a tiež v práci *Učenie Kanta o práve a štáte*.

Kľúčové slová: P. I. Novgorodcev, I. Kant, sociálna filozofia, morálka, filozofia práva

doc. Mgr. Ondrej Marchevský, PhD.

Inštitút politológie

Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove

Prešov, Slovenská republika

ondrej.marchevsky@unipo.sk